

Boekbespreking

LIS, C. en SOLY, H. (ed.), *Tussen dader en slachtoffer. Jongeren en criminaliteit in historisch perspectief*, Brussel, Vubpress, 2001, 397 p.

Sinds enkele jaren is er duidelijk een heroplevende belangstelling voor de rechts-historische, criminologisch-historische en pedagogisch-historische studie van de perceptie en bejegening van deviante, delinquente en verwaarloosde minderjarigen. De hoogbloei van de sociale geschiedenis en de mentaliteitsgeschiedenis zijn hieraan zeker niet vreemd. Dit leidt voor ons land tot publicaties als “De la prison à l'école. Les pénitenciers pour enfants en Belgique au XIXe siècle (1840-1914)” van M.S. DUPONT-BOUCHAT (1996), “Kleine martelaars. Een historisch document over misbruikte kinderen, kindermishandeling, incest en prostitutie” van C. STEVERLYNCK (1997) en “De geboorte van de jeugddelinquent” van J. CHRISTIAENS (1999). Men mag echter niet spreken van een modeverschijnsel. Soms gaat het om de neerslag van een jarenlange traditie en expertise op dit domein, zoals aan de afdeling Historische Pedagogiek van de K.U.Leuven.

De reader die door LIS en SOLY werd geredigeerd gaat op dit elan voort. Lag de laatste tijd vooral de nadruk op de periode na de Verlichting en dan nog vooral op de evolutie sinds de negentiende eeuw, dan treffen we in de verzamelbundel bijdragen aan die teruggrijpen tot in de (late) middeleeuwen. De dertien auteurs – op twee na allen historici verbonden aan de VUB en de Univ.Gent – zijn duidelijk aangesproken door de in de tijd wisselende repressieve, preventieve en curatieve reacties tegenover minderjarigen. Het langetermijnperspectief dat in het boek wordt geboden maakt het mogelijk om een –weliswaar terreinverken-nend – zicht te krijgen op ongewenst of crimineel gedrag en op de reacties hier-tegenover in verschillende maatschappelijke contexten. Zo blijkt dat in sommige perioden plegers van delinquent en deviant gedrag werden geconcipieerd als slachtoffers van de omstandigheden en dat in andere perioden gewag gemaakt werd van daders terwijl die uiteindelijk slachtoffers waren van hun omgeving.

In hun inleidend overzicht “**Jeugd, criminaliteit en sociale netwerken: veertiende tot twintigste eeuw**” presenteren LIS en SOLY de hoofdlijnen van het boek en formuleren op basis van de nochtans soms casuïstieke bijdragen een aantal hypothesen over de evoluerende maatschappelijk houding tegenover de minderjarige, hetzij als dader, hetzij als slachtoffer.

Een eerste vaststelling luidt dat, niettegenstaande in de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne steden er sprake was van een manifeste, veelvoorkomende jongerendelinquentie, het al dan niet straffen afhing van de plaats die de dader in-nam in het sociaal relatiepatroon. Veelal golden informele of ‘infrajudiciële’ conflictoplossingen voor degenen die goed geïntegreerd waren en een ‘sociaal kapitaal’ hadden opgebouwd. Officiëler ingrijpen en bestraffen gold eerder voor ‘buitenstaanders’ – zwervende jeugdbenden, jongeren met zwakke familiale banden. Ook bij onwettige seksuele relaties, kindermoord en seksueel geweld was

de maatschappelijke reactie sterk context- en persoonsgebonden; de mate van bindingen met de lokale gemeenschap en met de (groot)familie bepaalde wie beschouwd werd als dader en wie als slachtoffer en was een criterium voor het al dan niet inschakelen van de rechtsmacht. Het waren in de eerste plaats de benadeelden die het optreden van de rechtscolleges beïnvloedden; later gingen de wetsdienaren de hoofdrol spelen.

Een tweede belangrijke vaststelling uit het langetermijnperspectief is dat tijdens het Ancien Régime de jeugdcriminaliteit niet als een specifiek en autonoom fenomeen werd gezien; in de negentiende eeuw werd de jeugddelinquent 'ontdekt'. De criminalisering van de jeugddelinquent mag echter, zoals de kritische criminologie te vaak deed, niet louter worden gezien in het kader van een sociaal-politieke controle over al wat marginaal en ongebonden was. LIS en SOLY vinden dit een te reductionistische visie omdat in de negentiende eeuw evenzeer morele waarden en humanisme of filantropie aan de basis lagen van de bejegening van jeugddelinquenten.

LIS en SOLY pleiten ten slotte voor een historische onderzoek dat kan bijdragen tot de dialoog tussen heden en verleden. Het is volgens hen nuttig dat het historische onderzoek verder nagaat hoe in het verleden de formele en informele of judiciële en infrajudiciële omgang met criminaliteit onderhevig was aan verschuivingen of hoe ze zich tot elkaar hebben verhouden. Zij wijzen terzake op de relatie tussen hulp en dwang en op de hedendaagse formele en informele reacties zoals die tot uiting komen bij bemiddeling, compensatie en herstel.

De Gentse historicus G. DUPONT tracht in "**Patronen van jongerencriminaliteit in een laatmiddeleeuwse grootstad (Brugge, 1385-1550)**" door te dringen tot het nog grotendeels duistere domein van de realiteit van de jeugdcriminaliteit en van de repressie ervan in de premoderne samenleving. Het systematisch onderzoek op een representatief staal van (veroordeelde) jongeren en betrekking hebbend op diverse soorten van misdrijven is voor vermelde periode vrijwel onbestaande en dit voornamelijk wegens het bronnenprobleem. Strafrechtelijk werd geen onderscheid gemaakt tussen minderjarigen en volwassenen en in de registraties zijn de gegevens over de leeftijd van de betichten of veroordeelden onbestaande of onbetrouwbaar. Is het eerste probleem niet op te lossen, dan vond DUPONT wel een creatieve oplossing voor het tweede probleem. Daar de voornaamvorm evolueerde met de leeftijd konden diverse leeftijdscategorieën worden onderscheiden. Hierdoor werd het mogelijk om de betrokkenheid van jongeren (tussen 15 en 21 jaar) bij verschillende types van criminaliteit te meten en om na te gaan in welke mate de vervolging en de eventuele bestrafing van jonge daders afweek van het globale patroon.

Het onderzoekswerk leidde in eerste instantie tot een diachronische weergave van de jongerencriminaliteit in het laatmiddeleeuwse Brugge. Aan de hand van grafieken wordt aangetoond wat het minimumaandeel jongeren was in het totaal van het aantal daders dat een boete of een compositie betaalde enerzijds en dat terechtgesteld werd anderzijds. Opvallend hierbij is dat in het eerste kwart van de vijftiende eeuw het aandeel jongeren onder de vervolgte daders relatief hoog was en dat dit aandeel na 1420 stelselmatig terugliep. Deze evoluties worden in demografische, sociaal-economische en economische zin geïnterpreteerd. In tweede instantie wordt voor vermelde lange periode een typologie van de jongerencriminaliteit gereconstrueerd. Gemeten aan het aantal delicten was in het

algemeen de repressie van de criminaliteit in de Late Middeleeuwen vooral gericht tegen fysieke geweldpleging en dit voornamelijk om paal en perk te stellen aan de private wraakuitoefening tussen clans. Jongeren werden nochtans minder vaak vervolgd voor geweldsdelicten dan de volwassenen. Zij scoorden daarentegen relatief hoger voor vermogensdelicten, meestal roof en diefstal. Een belangrijke kanttekening is nochtans dat tal van feiten wellicht niet ter ore kwamen van het gerecht, maar onderling werden geregeld. Als jongeren geweld pleegden dan was dit veelal het gevolg van onderlinge provocaties en krenkingen. Het onderscheid dader-slachtoffer lag dan ook niet voor de hand. Geweld maakte bij de middeleeuwse jongeren deel uit van de sociale integratiemechanismen. In zijn epiloog stelt DUPONT dat de door vervolgingsambtenaren en rechtsgeleerden beleden clementie voor minderjarigen veelal louter retoriek was. In het laatmiddeleeuwse Brugge was het aandeel jonge delinquenten dat terechtgesteld werd met schandstraffen, lichaamsstraffen of zelfs de doodstraf hoger dan het aandeel volwassenen en dit voor dezelfde misdrijven. Dit zou alleszins gedeeltelijk kunnen worden verklaard door de geringe financiële middelen van jonge veroordeelden waardoor voor hen een compositie of boete niet haalbaar was.

De verdienste van het onderzoekswerk van G. DUPONT is vooral gelegen in de langetermijnanalyse van een periode die vanuit criminologisch oogpunt moeilijk te ontginnen is. Lovenswaardig zijn de interessante criminologische reflecties zoals bij de kritische beoordeling van het bronnenmateriaal. Zo werd opgemerkt dat de aanzienlijke vertegenwoordiging van jongeren in de vermogenscriminaliteit zou kunnen te maken hebben met een grotere pakkans, terwijl volwassen daders over meer ervaring beschikten om uit de handen van de rechtsdienaars te blijven.

Onder de titel **“Zinnen van geweld. Traditie tussen criminalisering en legitimering in de vroegmoderne tijd”** rekt de Nederlandse historicus en etnoloog G. ROOIJAKKERS af met de simplistische, te eenduidige visie dat ‘het volk’ werd gedomineerd door ‘de elites’. Aan de hand van enkele concrete gebruiken uit het oostelijk deel van de huidige provincie Noord-Brabant bestudeert hij de manieren waarop jongvolwassenen welbewust en strategisch zowel geschreven als ongeschreven regels overtraden en de overheden ertoe dwongen de tolerantiegrenzen te verleggen. De gebruiken die ROOIJAKKERS beschrijft zijn ‘het plukken van de appel’, ‘het vellen van de boom’ en de ‘huwelijksstraktatie’. Een van de ‘rechten’ die de jonkheid zich in een dorp in de Peel toe-eigende was het plukken van vruchten in de boomgaarden van particulieren. Deze ‘diefstal’ had een ritueel karakter; het ritueel – eventueel tijdelijk – ontvreemden van voorwerpen hoorde doorgaans tot de ‘folkloristische criminaliteit’ die dan ook werd getolereerd. Ook het op zich illegaal vellen en dus stelen van een boom, deze als meiboom gaan plaatsen bij lokale overheden en er dan een vergoeding voor vragen (afdwingen) om ermee aan de sier te gaan was een evident gebruik. Aan sommige rituelen werden nochtans grenzen gesteld. ROOIJAKKERS beschrijft in dit verband het gebruik om bij gelegenheid van huwelijk of ondertrouw van de (aanstaande) gehuwden een traktatie te eisen onder de vorm van zogenaamd ‘kwanselbier’ of sterke drank en om de overgang naar de huwelijks staat te begeleiden met luide knallen van springstof of vuurwapens. Dergelijke rituelen konden wel eens uit de hand lopen en aanleiding geven tot regelrechte crimina-

liteit, zeker wanneer traktaties werden geweigerd. Maar in tegenstelling tot de katholieke overheden die dit gebruik afgeschafte wilden zien, betrachtten de wereldlijke overheden het gebruik van de kwanselbieren te kanaliseren door reglementering. Uiteindelijk ging de overheid het gewelddadig optreden bij het uitoefenen van wat de auteur het 'charivareske' (van 'charivari') gewoonterecht noemt, beschouwen als ontoelaatbare criminaliteit waardoor de rechtsorde op het platteland in gevaar werd gebracht. Het opeisen van drank ging men bestraffen met boete en met lijfstraffen.

De auteur leert uit de beschreven gebruiken dat in de historische studie van de plattelandscultuur te vaak eenduidig de Gemeenschaps-kenmerken – waarbij morele solidariteit en onderlinge hulp centrale waarden zijn – worden benadrukt en dat geweld eerder als anekdotisch wordt gezien. De hier bestudeerde rituelen tonen echter aan dat geweld onlosmakelijk deel uitmaakte van het alledaags leven en dat het besloten lag in de plattelandscultuur. Geweld kwam daarenboven zeker niet altijd voor als impulsief, irrationeel en emotioneel; men kan niet onderkennen dat geweld weloverwogen, doelgericht was en vaak met rituele vormen werd toegepast en dit zeker niet alleen door probleemjongeren. Wanneer op een bepaald ogenblik een verbod werd ingevoerd op de rituele criminaliteit (ritueel stelen, ritueel ontvoeren, enz.) verhoogde dit juist op paradoxale wijze de symboolwaarde van grensoverschrijdend gedrag waardoor een belangrijke gebeurtenis (huwelijk, eerste mei, enz.) werd gemarkeerd. Hierdoor trad een conflict op tussen officiële regels en gewoonterecht.

ROOIJAKKERS toont alleszins aan hoe een historische studie met cultureel-antropologische inslag revelerend kan zijn voor de rechtssociologie en voor de (historische) criminologie.

In zijn essay **“Probleemjongeren in Brabantse en Vlaamse steden. Zestiende – achttiende eeuw”** bestudeert H. SOLY de percepties van het fenomeen jeugd delinquentie doorheen de Nieuwe Tijd. Gezien het fragmentarisch karakter van de beschikbare informatie moet hij zich vooralsnog hoeden voor absolute uitspraken en gaat hij uit van een centrale hypothese die luidt dat niet-volwassenen in de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne steden alleen in de kijker liepen wanneer zich veranderingen in de sociale realiteit voltrokken, meer bepaald wanneer de sociale bindingen zwakker werden en de jongeren tegelijk als slachtoffer en als dader verschenen.

SOLY meent dat tussen de Late Middeleeuwen en het einde van het Ancien Régime drie perioden zijn aan te wijzen waarin (fracties van) elites en sociale middengroepen zich zorgen maakten over (de opvoeding van) de kinderen. Dit was tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw (onder invloed van vooral humanistisch-pedagogische opvattingen), tijdens het eerste kwart van de zeventiende eeuw (vanuit religieuze doelstellingen) en tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw (onder invloed van het opkomend nuttigheidsdenken). In deze perioden van geografische mobiliteit en migratiestromen werden landloperij en bedelarij geproblematiseerd en zelfs gecriminaliseerd. Niettegenstaande het huidige onderzoek nog beperkt is zijn er aanwijzingen dat in de eerste plaats sociaal ongebonden jongeren overgingen tot (vermogens)criminaliteit of dat benden juist tot stand kwamen als surrogaat voor het verlies van de traditionele familiebanden. Gegevens over het officieel optreden van de magistraten tegenover welbepaalde jongeren kon echter een vertekening geven van de realiteit. Het is waar-

schijnlijk dat jongeren met behoorlijke sociale banden, in tegenstelling tot jongeren zonder lokale wortels, eerder informeel werden gecorrigeerd.

SOLY besteedt ook uitvoerig aandacht aan het optreden tegenover zogenaamd 'onhandelbare' jongeren. Tijdens het Ancien Régime vloeyde uit de ouderlijke macht voort dat ongehoorzame of weerspannige jongeren mochten worden gekastijd, binnenshuis worden opgesloten, of dat ze – maar dan met toelating van de magistraat – ook elders konden worden opgesloten. Uit de oprichting van tuchthuizen in diverse steden mag worden afgeleid dat vanaf de eerste helft van de zeventiende eeuw particulieren ertoe zijn overgegaan om jongeren buitenshuis te laten opsluiten. Ging het aanvankelijk vooral om kinderen van minder goeoden, dan komt SOLY tot de opmerkelijke vaststelling dat aan het einde van het Ancien Régime ook jongelingen uit de hogere kringen op verzoek van hun eigen familie voor korte of lange periode achter slot en grendel werden geplaatst. Hiervoor vindt SOLY verklaringen in de huwelijkspolitiek van de elites, in de geringere carrièremogelijkheden voor welstellende jongeren en in hun grotere ontvankelijkheid op het einde van de achttiende eeuw voor 'libertijnse' ideeën en gedragspatronen. Daarnaast werden ook jongeren door ouders uit proletarische milieus geplaatst. In de eerste plaats had de industriële reconversie gevolgen voor het gezinsleven hetgeen ertoe leidde dat de familiale en maatschappelijke binding van een groeiend aantal proletarische jongeren zwakker werd.

Het is pas vanaf de eerste helft van de negentiende eeuw dat de jeugd delinquentie als een specifiek maatschappelijk fenomeen wordt gezien. Nochtans toont SOLY in zijn bijdrage aan dat tussen het eerste kwart van de zeventiende eeuw en het einde van het Ancien Régime, meer bepaald in perioden waarin cultureel-ideologische veranderingen en maatschappelijke ontwrichting samengaan, er zich in de Vlaamse en Brabantse steden golven van criminaliteit door jongeren voordeden. Ook toen reeds maakten de maatschappelijke elites en de groepen die daarbij aanleunden zich zorgen over het gedrag en de opvoeding van de minderjarigen. Door de stand van het onderzoek vindt SOLY het nog gewaagd om vergelijkingen te maken met andere Europese regio's en steden. Er zijn volgens hem toch indicaties dat, alleszins tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw, de familiale en sociale bindingen ook in andere delen van West-Europa zwakker werden hetgeen een toename van allerlei wangedrag kan verklaren.

Historicus E. STEEGEN neemt in **“Kinderen van vagebonden in plattelandsbenden tijdens de eerste helft van de achttiende eeuw”** een casus ter studie van een bende van jonge vagebonden die bedrijvig was in het oostelijk Peelgebied en het noorden van Nederlands-Limburg. Het betreft hier een verdiepend onderzoek, daar, niettegenstaande er veel historische interesse bestaat voor marginalen, er nog weinig aparte studies zijn die een licht werpen op landlopende jongeren. De auteur vergelijkt in de eerste plaats de bende jonge vagebonden met plattelandsbenden van volwassenen en stelt hiertussen duidelijke overeenkomsten vast. Voor beide categorieën waren voor de groepssamenstelling verwantschap en familiebanden belangrijk. Ze zwierven binnen hetzelfde gebied. De jongeren evenmin als de volwassenen waren voor hun bestaan volkomen afhankelijk van de criminaliteit; ze lieten zich ook in met gewone arbeid en met bedelen. Vandaar dat, in tegenstelling tot vroegere studies, niet kan gesproken worden van echte criminele culturen. De jongeren namen inzake diefstallen en

inbraken de vaardigheden over van de volwassenen. Het meest opvallend is de wijze waarop de overheid kinderen van vagebonden in plattelandsgebieden vervolgde. Voor minderjarigen golden in theorie weliswaar verzachtende omstandigheden, maar daar zij toch als een maatschappelijk gevaar werden beschouwd, zat de repressie van jongeren jarenlang op één lijn met de repressie van volwassenen. Ook hier zien we dus weer bevestigd dat jongeren in de strafrechtspraktijk niet als een aparte categorie werden beschouwd. Langs de andere kant weken de jongerenbenden af van het volwassen banditisme op het vlak van de aard van de gepleegde criminaliteit. Kwamen brandstichting en afpersing voor, dan pleegden jongeren zelden feiten met geweld. De nochtans beperkte verschilpunten doet Steegen besluiten dat de landlopende jongerenbenden en de benden van volwassen landlopers van hetzelfde type waren.

In **“Ongewenste kinderen op transport naar het Parijse vondelingenhuis”** beschrijft historica A. WINTER een opmerkelijk geval uit de tweede helft van de achttiende eeuw van transportatie van Brusselse vondelingen en dit met medewerking van dokters, vroedvrouwen, de Parijse politiecommissaris en het Brussels stadsbestuur. De zaak, die weliswaar zonder gerechtelijk gevolg bleef, roept tal van vragen op over het waarom van de kinderexport en dit meer bepaald naar Parijs. In de loop van de achttiende eeuw groeide het aantal vondelingen in het Parijse Maison de la Couche enorm aan. Borelingen werden niet alleen vanuit Frankrijk maar ook van over de grenzen aangevoerd. Er was ook een opmerkelijk hoge sterftegraad in het Parijse vondelingentehuis. Voor de auteur is dit een aanleiding om in eerste instantie nader in te gaan op het vondelingenverschijnsel en de houding tegenover de boreling in het algemeen. Het is vooral boeiend vast te stellen hoe een wettelijke norm op een verregaande georganiseerde manier werd omzeild. Het te vondeling leggen was in de Zuidelijke Nederlanden strafbaar, maar in de praktijk werd een gedoogbeleid gevoerd. WINTER gaat nader in op de vraag naar de beweegredenen van de ‘klanten’ van het schoenmakersechtpaar BASSARY dat te Brussel als ‘agentschap’ voor de organisatie van het transport optrad. Daarnaast zoekt WINTER een antwoord op het waarom van Parijs als bestemming. Op de eerste vraag blijft het antwoord onzeker daar het netwerk absolute geheimhouding verzekerde en daardoor de toenmalige gerechtelijke ondervragingen weinig opleverden. Er is wel wat informatie over de sociale achtergrond van de moeders; alleenstaand en armoede komen vooral voor als motieven. Volgens WINTER moet dit echter genuanceerd worden gezien de hoge kostprijs die aan de BATTARY’s moest worden betaald. Dat ‘Brussel’ zich ontdoed van haar hoge aantal vondelingen had volgens WINTER wellicht te maken met het feit dat de stad niet meer over een vondelingenhuis beschikte en met de afwenteling van onderstandskosten. Dat geopteerd werd voor Parijs, in plaats van uitbesteding van kinderen bij particulieren in eigen land had waarschijnlijk te maken met de (veronderstelde) meerwaarde van de export over de grens. De verdere afstand verzekerde anonimiteit en maakte de (gerechtelijke) opsporingen naar moederschap en vaderschap zo goed als onmogelijk. Bovendien zouden de verlatende moeders zijn gerustgesteld dat hun kind in Parijs een goede toekomst tegemoetging.

De beschrijving door WINTER belicht een opmerkelijk facet van slachtofferchap van kinderen. De documenten van de gerechtelijke ondervragingen van degenen die in Brussel bij de export betrokken waren boden echter te weinig

zekere informatie. Niettegenstaande de onderzoekster pertinente onderzoeksvragen stelt zijn de antwoorden eerder gebleven op het niveau van de veronderstellingen. Het onderzoek nodigt uit tot verder graven of tot een exploratie van eventueel gelijkaardige vondelingentrafieken elders.

In zijn bijdrage **“Ja-woord van een gebod? Over daders en slachtoffers van “Rapt de Séduction” in de Oostenrijkse Nederlanden”** neemt historicus B. DE MUNCK afstand van structuralistische verklaringen van de criminalisering van gedrag en plaatst daartegenover een analyse vanuit gelijktijdig sociologische en psychoanalytische begrippen. In het onderzoek naar de (jeugd)delinquentie werd vaak uitgegaan van structurele invullingen waardoor verschillende sociale groepen tegenover elkaar worden gesteld: kapitaalbezitters tegenover proletariërs, mannen tegenover vrouwen, ouderen tegenover jongeren. Steeds is een machthebbende groep oorzaak van de criminalisering van een andere, gedomineerde groep. Aan de hand van een negentigtal gevallen van “Rapt de Séduction” in de Oostenrijkse Nederlanden argumenteert de auteur dat ook binnen een zelfde groep, met name binnen de toenmalige elites, conflicten leidend tot criminalisering ontstonden die te begrijpen zijn vanuit het concrete gedrag van de ‘slachtoffers’. In de tweede helft van de achttiende eeuw werd het huwelijk het brandpunt van een symbolische strijd binnen de elites. In die periode steeg namelijk het aantal door de ouders betwiste huwelijken van minderjarigen. Wanneer door stijgende levensverwachting en de daardoor ontstane druk op patrimonialia en fortuinen jongeren uit adellijke milieus een clandestien huwelijk waagden met jongeren uit de (begoede) middengroepen en vice versa ontstonden conflicten tussen ouders en kinderen. Ouders gingen juist meer reageren in een periode dat de economische afstand tussen elites en middengroepen kleiner werd. Om dit te begrijpen doet DE MUNCK een beroep op de begrippen ‘habitus’ en ‘symbolisch kapitaal’ van de Franse socioloog PIERRE BOURDIEU, begrippen die samenkomen in de term ‘symbolische orde’ van JACQUES LACAN. Het conflict tussen ouders en kinderen blijkt dan de resultante te zijn van een bij de ouders aanwezige symbolische orde die fungeert als een (weliswaar verouderde) verinnerlijkte objectieve of maatschappelijke structuur die tegenwoordig haaks staat op de nieuwe demografische, sociale en sociaal-economische realiteit.

Door sociologische en psychoanalytische begrippen te toetsen aan de empirische en historische werkelijkheid toont DE MUNCK aan dat binnen de menswetenschappen nog heel wat perspectieven voor rijk-gediversifieerde historische analyses verscholen zitten.

In **“Incestueuze betrekkingen: omgang met incest in de Republiek”** bespreekt de Nederlandse historica, F. EGMOND, wat in de zeventiende en achttiende eeuw in de Republiek de houding was van direct betrokkenen, de omgeving en justitie tegenover incest. Tijdens systematisch onderzoek in de archieven van alle rechtbanken met hoge jurisdictie in Holland, Zeeland en Brabant op 120 incestzaken vond de onderzoekster dat er zich voor de ganse periode 1585-1810 nauwelijks veranderingen voordeden in de wijze waarop de zaken werden behandeld. Zij leidt hieruit af dat er kennelijk in de rechtspraktijk van de Republiek een aantal algemeen gedeelde uitgangspunten inzake incest golden. Dit was nochtans niet evident daar er geen sprake was van een eenvormig gecodificeerd strafrecht. Om de houding tegenover incest meer gedetailleerd te bestuderen, beschrijft EGMOND twee gevallen in aparte regio’s, namelijk een in Zuidelijk

Brabant (Hoom) en een in Noord-Holland (Wieringen). Vanuit dader-slachtoffer-perspectief geeft dit aanleiding tot enkele verbazingwekkende vaststellingen. Niettegenstaande de Europese rechtspraak van voor 1800 weliswaar daadgericht en niet dadergericht was, onderzochten de rechtbanken nauwkeurig welk inzicht de betrokken partijen in hun handelen hadden en of het (minderjarig) slachtoffer wel in een dwangpositie verkeerde. Als aan de betrokken meisjes (vrijwel) geen straf werd opgelegd en ze dus eerder als slachtoffer werden beschouwd, nam dit in de ogen van de rechtbank niet weg dat ze overtreders waren van de goddelijke wet. Markant is tevens dat (in verband met de beschreven zaken) de vaders wel schuldbesef hadden tegenover God, maar niet tegenover hun dochters. EG-MOND zoekt hiervoor allerlei plausibele verklaringen die op hun beurt verdere vragen oproepen. Verder blijkt dat hoe langer de onderzoeken duurden ze ook ondoorzichtiger werden. Naarmate de verhoren langer duurden en de dossierinhoud toenam doemden steeds meer vragen op. In feite verdween bij dergelijke onderzoeken de incest uit het zicht en ging meer aandacht naar aspecten in de marge ervan die juridisch beter grijpbaar waren, zoals afpersing, corruptie, procedurefouten, een dood kind, abortusmiddelen, enz. Hiermee wordt volgens de auteur aangetoond hoe troebel incest als morele categorie was.

De bijdrage van K. VELLE is van een andere orde dan wat de vorige auteurs presenteren. In **“Instellingen, normen en procedures met betrekking tot crimineel wangedrag van jongeren in België, in de periode 1795-1950: bronnen en mogelijkheden voor verder onderzoek”** geeft de archivaris een stand van zaken over wat in ons land aan historisch basismateriaal betreffende jongerencriminaliteit beschikbaar is. Vooral vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw zijn er de talrijke geschriften over delinquent gedrag (van onder meer jongeren) door juristen, sociale hervormers, pedagogen en politici. Dit gedrukt bronnenmateriaal werd echter nog niet op systematische wijze gerepertorieerd. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de informatie over crimineel gedrag bij jongeren en over de omgang met jongeren opgeslagen in archieven. Het inzicht in de archivalische bronnen is door de publicatie van institutionele studies en door een aantal inventarisatieprojecten – waarbij K. VELLE zelf verdienstelijke (pioniers)werk heeft geleverd – vooral sinds 1995 aanzienlijk toegenomen. Over welke archieven gaat het? De (inrichtingen behorende tot de) rechterlijke macht en de instellingen belast met de strafuitvoering hebben relevant bronnenmateriaal nagelaten. Wat de rechterlijke macht betreft wordt opgemerkt dat in het onderzoek de nochtans cruciale rol van het Openbaar Ministerie werd onderschat en de archieven verwaarloosd. Voor de bestraffing of de tegenover minderjarigen genomen maatregelen komen doorheen de laatste twee eeuwen de archieven van verschillende rechtscolleges in aanmerking: tot 1912 de vrederechter of politierechter, de correctionele rechtbank en alleszins tot 1867 de Hoven van Assisen; vanaf 1912 de kinderrechtbanken en later de jeugdrechtbanken. Het historisch onderzoek in dit verband lijkt beloftevol. Met de ontsluiting en acquisitie van het bronnenmateriaal van de rechtscolleges werd in 2000 gestart. Bij de chronologische ordening van de dossiers werden voor sommige arrondissementen echter hiaten vastgesteld. VELLE noemt – terecht – het laten ‘verloren gaan’ of vernietigen van archieven door sommige rechtbanken een wederrechtelijke daad.

Wat de archieven van de penitentiaire instellingen betreft maakt VELLE een onderscheid tussen de bronnen die in aanmerking komen voor de kwantitatieve studie van de (vrijheidsberovende) straffen en maatregelen enerzijds en de bronnen geschikt voor de kwalitatieve studie anderzijds. Voor de kwantitatieve studie zijn er de gevangenisrollen of de registers van inkomende en uitgaande gevangenen, onderscheiden in verschillende categorieën. Voor het kwalitatief werk kan men terecht in de opsluitingsdossiers en de registers van de morele verslaggeving of morele boekhouding. VELLE licht telkens de betekenis en de inhoud van deze bronnen toe.

De auteur wijst op de noodzaak – en dit weze een waarschuwing voor de (kandidaat-) onderzoeker – van een goede kennis van de administratieve context en van de evoluerende wetgeving voor een goede interpretatie van de archieven. In de loop der tijd werden namelijk nieuwe (types van) maatregelen en behandelingen en nieuwe classificaties van jongeren ingevoerd. Voor de interpretatie van de bronnen is het tevens van belang kennis te hebben van de administratieve procedures en van de informatiestromen tussen de in de tijd wisselende diensten of instanties die rapporten en registers opmaakten. De reeds uitgevoerde prospecties en inventarisaties leren ook dat naarmate de overheidsvisie op de jeugddelinquentie evolueerde, de informatiedragers (rapporten, registers e.d.) in omvang en inhoud belangrijke wijzigingen ondergingen. VELLE geeft hiervan een aantal voorbeelden. Hij suggereert hierbij dat in het kader van de mentaliteitsgeschiedenis of de sociale geschiedenis de inhoudsanalyse van de wijze van rapportering door diverse actoren een interessant onderzoeksonderwerp zou zijn.

De auteur eindigt zijn bijdrage met een pleidooi voor een systematische repertoriëring van het gedrukte bronnenmateriaal om in het bijzonder voor de geschiedenis van de jeugddelinquentie een nuttig werkinstrument te realiseren. Hij hoopt tevens dat het tijdens de laatste jaren uitgevoerde veldwerk inzake verzameling, identificatie en ontsluiting van archieven vruchten zal dragen op onderzoeksvlak.

In haar bijdrage **“Jeugdcriminaliteit: een apart probleem? Negentiende-eeuwse jonge daders en hun misdrijven”** gaat criminologe en pedagoge J. CHRISTIAENS in op de vraag hoe criminaliteit door kinderen is uitgegroeid tot een specifiek probleem. Vervolgens doet ze verslag van haar empirisch-historische onderzoek naar de specificiteit van de negentiende-eeuwse jeugdcriminaliteit in de provincie Antwerpen. Hiervan is een uitgebreider verslag te lezen in het doctoraal proefschrift van de auteur (*De geboorte van de jeugddelinquent*, 1999).

Aan de explicietere problematisering van de criminaliteit gepleegd door jongeren vanaf de eerste helft van de negentiende eeuw liggen volgens CHRISTIAENS vier verschuivingen ten grondslag. De publicatie vanaf 1830 van de (morele) criminaliteitsstatistieken bracht de (stijgende) jeugdcriminaliteit objectief in beeld. Het veelvuldig sociaal (pre-sociologisch) onderzoek naar armoede en naar de lagere sociale klassen leidde onder meer tot het problematiseren van de (jeugd)criminaliteit als onderdeel van een bredere sociale kwestie waarbij het probleem van de (potentieel) gevaarlijke jeugd sterk op de voorgrond trad. Door de trend misdrijven te correctionaliseren in de periode 1820-1830 werden, om veelvuldige vrijspraken te vermijden, onder meer jonge delinquenten effectief vervolgd en gestraft. Ook door de oprichting van aparte (afdelingen van) straf-

inrichtingen voor jongeren werd justitie ertoe aangezet om minderjarigen daadwerkelijk te straffen; deze strafinrichtingen voor jongeren maakten de specifieke jeugdcriminaliteit meer zichtbaar. De vermelde verschuivingen deden volgens CHRISTIAENS in de eerste helft van de negentiende eeuw een krachtveld ontstaan waarbinnen de jeugdcriminaliteit werd geobjectiveerd en geïdentificeerd.

Voor het (in de eerste plaats kwantitatief empirisch) onderzoek werden voor vijf steekproefjaren (jaar IX, 1810, 1830, 1860 en 1890) de correctionele vonnissen van de rechtbanken van Antwerpen, Turnhout en Mechelen geëxploreerd. Hieruit blijkt dat het aantal correctionele vonnissen spectaculair steeg, ook voor minderjarigen en dat bovendien een steeds jonger publiek voor de correctionele rechtbanken verscheen. De verklaringen hiervoor zijn niet eenduidig. Opmerkelijk is dat de stijging in de vervolgte jeugdcriminaliteit voor 1860 een ruraal karakter heeft en dat meer in het bijzonder in het tweede kwart van de negentiende eeuw een relatief hoog aantal minderjarigen werd vervolgd voor houtdiefstallen. CHRISTIAENS linkt de aanwezige rurale criminaliteit aan de overlevingsactiviteiten van de Kempense gezinnen, aan het handhaven van (ondertussen gecriminaliseerde) rurale gewoonten en aan de rol die minderjarigen moesten spelen in de gezinnen. Na 1860 nam de rurale (jeugd)criminaliteit gevoelig af wat grotendeels te maken had met veranderingen in het vervolgingsbeleid. Daarentegen toont pas het steekproefjaar 1860 een toename van de vervolgte jeugdcriminaliteit in de stad, in het bijzonder van de vermogenscriminaliteit. Verklaringen hiervoor worden gevonden in veranderingen in het vervolgingsbeleid (correctionaliseringen), in sociaal-economische en demografische veranderingen (vooral m.b.t. de Antwerpse havenstad) en in de aard van de gestolen goederen. Ten slotte wordt onderzocht of de vervolgte meisjescriminaliteit werkelijk verband houdt met het stereotiepe beeld van zedeloosheid. Hier stelt CHRISTIAENS vast dat alhoewel het aantal vervolgte meisjes beduidend lager was, er geen fundamenteel verschil in het delictprofiel is tussen jongens en meisjes.

J. CHRISTIAENS concludeert dat, alhoewel vanaf de negentiende eeuw de jeugdcriminaliteit 'uitgesneden' werd als een specifiek probleem of fenomeen, het onderzoek aantoont dat de feiten gepleegd door jongeren niet zozeer verschillen van de misdrijven van volwassenen. Wel wordt een stijgende vervolging van de jeugdige misdadigers vastgesteld, wat te verklaren is door een dynamiek van factoren. De auteur heeft bovendien aangetoond dat de vervolgte criminaliteit moet worden geplaatst in haar geografische, sociaal-culturele en economische context waar overleven (in brede zin) het handelen mede stuurt. Deze bijdrage leert alleszins dat historisch-criminologisch basisonderzoek kan bijdragen tot een genuanceerde toetsing van de bestaande theorieën over de jeugdcriminaliteit en over de maatschappelijke reacties in de negentiende eeuw.

In **“Kinderen van de straat. Het “bandeloze” kind als abnormaliteit in het negentiende-eeuwse Gent”** onderzoekt de Gentse historica, G. DENEKERE, hoe “de maatschappij” (met de focus op Gent) het (te) vrije, ‘loslopende’ kind, percipieerde en welke disciplineringsmaatregelen werden genomen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een amalgaam van bronnen zoals het Gentse politiearchief, de Gentse kranten uit de relevante periode en van belangrijk nieuw materiaal afkomstig uit het archief van de jeugdafdeling van de in 1881 opgerichte jeugd-gevangenis. Onderzoek naar een thema als dit moet steeds roeien met de riemen

die beschikbaar zijn. Er bestaan namelijk weinig of geen authentieke verhalen over de belevingen binnen de gezinnen. Bovendien zijn de meeste oudere rechtbankarchieven van Gent vernietigd door brand.

Na inleidende paragrafen over de houding (vrees, bekommernis, fascinatie) van de burgerij vanaf halverwege de negentiende eeuw, beschrijft DENECKERE de diversiteit aan (beleids)maatregelen om het ongebonden kind (en daarom ook potentieel gevaarlijke kind) en de delinquente minderjarige aan banden te leggen. De maatregelen vonden in belangrijke mate hun oorsprong in de vaststelling dat in een aantal milieus de gezinnen hun disciplinerende functie niet waarmaakten. De Wet van 1912 inzake de kindbescherming consacreeerde de tendens dat waar de ouders ter zake tekortschoten, werd voorzien in overheidsop treden. Omdat te Gent, zoals trouwens ook elders, de vondeling als een aberratie werd gezien en het verlaten kind werd beschouwd als potentieel gevaarlijk en crimineel, werd enerzijds preventieve steunverlening georganiseerd voor ongehuwde moeders en begon men anderzijds repressiever op te treden tegen het verwaarlozen en verlaten van kinderen. De sociaal-economische ontwikkelingen noodzaakten dat moeders buitenshuis aan het werk moesten waardoor de jonge kinderen aan hun lot dreigden te worden overgelaten. Vandaar het ontstaan van kinderopvang (bewaarscholen en kinderkribben) die zowel de arbeidsinzet van de jonge vrouwen mogelijk maakte als aangewezen was voor de socialisatie van de arbeiderskinderen. Werden de kinderen aanvankelijk “van de straat” gehouden door de kinderarbeid, dan werd gevreesd dat de afschaffing van de kinderarbeid aanleiding zou geven tot leeglopen, bedelen, stelen en andere vicieuze praktijken. Daarom werd de leerplicht ingevoerd. De auteur toont trouwens aan dat de ‘leeglopers’ in grote getale als terbeschikkinggestelden waren vertegenwoordigd in de jeugdafdeling van de Gentse gevangenis. Niettegenstaande de strafbaarheid, heerste in Gent tegenover de minderjarige publieke meisjes een beleid van ‘gecontroleerde verdraagzaamheid’. Kinderprostitutie werd vanuit een dubbele moraal van de burgerlijke goegemeente oogluikend toegestaan. Vanaf 1870 gaf de internationale abolitionistische beweging ook in Gent aanleiding tot een netwerk voor de preventie van de prostitutie en de opvang van ‘gevallen’ meisjes.

In tweede orde gaat DENECKERE na welk ‘kattenkwaad’ of erger de jeugdcriminaliteit in de negentiende eeuw uitmaakte. Hierbij wordt echter de belangrijke bedenking gemaakt dat het gaat om officieel gekende feiten. Vooreerst wordt een impressie gegeven van wat de kinderen die op straat rondhingen zoal uitspookten, nl. stenen gooien, baden op verboden plaatsen, kroeglopen en kansspelen, landloperij en bedelarij. Terzake wordt gewezen op het belang van de peer group voor jongeren die hierin een alternatief vonden voor de familie. Het groepsgevoel kon ook aanleiding geven tot straat- en wijkgevechten tussen rivaliserende jongeren, hetgeen een typisch verschijnsel was in de geïndustrialiseerde steden. In de loop van de bespreking van vermogenscriminaliteit plaatst de auteur kanttekeningen bij een aantal stereotiepe beeldvormingen. Zo zou het stereotiepe beeld van de geoefende jonge zakkenroller die functioneert in een netwerk waarin volwassenen de leiding hebben tot de orde van de fantasmen behoren. Voortgaande op de archieven was inbraak zelden het werk van jonge dieven en waren roofovervallen eerder zeldzaam onder de Gentse jeugd. Anderzijds is volgens DENECKERE meer onderzoek naar kleine criminaliteit als over-

levingsstrategie nodig. Ook de opvatting dat jonge boefjes deelnamen aan het arbeidersprotest zou, althans voor Gent, niet overeenstemmen met de historische realiteit. Gericht onderzoek moet hierover nog verder uitsluitel geven.

Ten slotte tracht DENECKERE een beeld te geven over de mate waarin het instrument van de detentie, meer bepaald van de jeugdafdeling van de Gentse gevangenis, werd aangewend. In deze afdeling kwamen zowel veroordeelde jongeren als terbeschikkinggestelden terecht. Deze terbeschikkingstelling nam nog een uitbreiding vanaf 1891 met de Wet op de landloperij en de bedelarij. Het blijkt echter niet eenvoudig na te gaan op grond van welk motief een jongere ter beschikking werd gesteld.

In haar besluit maakt de auteur een belangrijke kanttekening bij de gekende disciplineringsstheorie van FOUCAULT. Voortgaande op haar verkennend onderzoek naar de negentiende-eeuwse strategieën die erop gericht waren kinderen en jongeren van de straat te houden blijkt dat het gezin niet die disciplinerende instantie was als FOUCAULT voorhield. De disciplinerende functie werd namelijk in belangrijke mate (mede) waargenomen door allerlei burgerlijke initiatieven en overheidsmaatregelen.

In **“Over ongeregelde dochters en klagende ouders. De kinderrechtbank van Antwerpen, 1912-1913”** behandelt historica MARGO DE KOSTER de maatregelen die tegenover ‘onhandelbare’ meisjes werden genomen en dit hoofdzakelijk op aansturen van hun ouders. Ouders konden initiatieven nemen om hun kinderen te (laten) plaatsen. Dit gebeurde echter veel vaker voor meisjes dan voor jongens waarbij volgens de auteur niet alleen aandacht moet worden geschonken aan het gedrag van de meisjes op zich, maar ook aan de aanvragende ouders, de familiale (soms conflictueuze) achtergrond en de tijdsgebonden maatschappelijke context.

In een eerste deel schetst DE KOSTER in historisch perspectief de juridische grondslag en praktijk van het ouderlijk (*c.q.* vaderlijk) tuchtigingsrecht. Meer bepaald wordt de conceptuele en wetgevende evolutie weergegeven van de vaderlijke macht vanaf de Franse Revolutie tot de Code Civil. Ten tweede wordt een algemeen beeld opgehangen van de opsluiting via tuchtiging doorheen de negentiende eeuw. Vervolgens wordt aangetoond dat met het vaderlijk tuchtigingsrecht komaf wordt gemaakt en dat het interventionistisch optreden van de overheid wordt geconsolideerd in de Wet op de kinderbescherming van 1912.

Het tweede deel gaat over de ‘plaatsing’ of opsluiting van minderjarigen in 1912 en 1913 door de Antwerpse kinderrechtbank op aanvraag van de ouders. Hierin schetst DE KOSTER eerst het maatschappelijk profiel van de ‘aanvragers’ en hun dochters. Vervolgens wordt aangegeven welke vormen van ‘wangedrag’ door de ouders werden aangeklaagd, met inbegrip van de specifieke conflicten en strategieën die achter hun verzoek om plaatsing schuilgingen. Ten slotte wordt kort ingegaan op het concrete verloop van de gerechtelijke procedure. Hiervoor werden de individuele dossiers van de zaken m.b.t. ‘wangedrag’ van de Antwerpse kinderrechtbank geanalyseerd. Bestaat er een stereotiepe opvatting dat meisjes werden geplaatst omdat ze op zedelijk gebied ‘een scheve schaats reden’, dan stemde dit maar gedeeltelijk overeen met de realiteit. Voor een derde van de geplaatste meisjes was ongepast of onzedelijk gedrag inderdaad het motief. Maar voor de helft van de gevallen was de reden echter dat de minderjarige

dochter niet of een onvoldoende geldelijke bijdrage leverde tot het gezin. Conflicten tussen minderjarige dochters en hun ouders waren niet nieuw maar aan het begin van de twintigste eeuw deden er zich belangrijke veranderingen voor. Door loonarbeid bekwamen jonge ongehuwde vrouwen een grotere onafhankelijkheid en tevens maakte het ontstaan van de commerciële vermaakindustrie dat meisjes in een aantal gevallen niet meer zo geneigd waren om geld aan hun ouders af te dragen. Soms lagen ook echtelijke conflicten, waarbij het meisje werd beschouwd als 'balast', aan de basis van plaatsing. Inzake de procedure vestigt DE KOSTER onder meer de aandacht op de inhoud van het dossier van de kinderrechter. Volgens FOUCAULT had het medisch vertoog in de dossiers een belangrijke impact op de rechtsprocedure. Maar in tegenstelling tot deze bewering, was er van een medische invloed in de Antwerpse dossiers nauwelijks sprake. De Antwerpse kinderrechter hechtte daarentegen veel belang aan het maatschappelijk onderzoek waarbij dan wel de visies van de politiecommissaris en in zekere mate van het patronagecomité domineerden. Dat men met de invloed van de kinderrechter duidelijk afstand had genomen van het tuchtigingsrecht van de vader blijkt uit het feit dat wanneer de minderjarige gewag maakte slachtoffer te zijn van mishandelende of van drinkende ouders zij meestal werd geloofd en werd vrijgesproken. Daarentegen werd een meisje bij 'zedelijke losbandigheid' steeds gezien als dader.

In "Zalven en slaan? Het eeuwige pendelen tussen hulp en straf in de jeugdbescherming", de slotbijdrage door C. ELIAERTS, wordt de evolutie geschetst tussen het einde van de negentiende eeuw en nu. De auteur toont aan de hand van modellen aan dat doorheen de tijd de reactie tegenover deliquente en deviante minderjarigen wordt gekenmerkt door wisselende en conflicterende doelstellingen en dit onder invloed van maatschappelijke transformaties. De Wet van 1912 en de Wet van 1965 zijn telkens de juridische vertaling van een beschermingsmodel. Met de eerste wet kwam een bijzonder rechtssysteem voor minderjarigen tot stand, dat in feite een dubbelzinnig mengsel was van hulpverlening en sociale controle. Het legalistisch denken van het klassieke strafrecht werd doorbroken, het kind werd buiten het strafrecht van de volwassenen geplaatst en dit om gedragsbeïnvloeding en wederaanpassing aan de dominante burgerlijke waarden mogelijk te maken. Onder invloed van het maatschappelijk klimaat en het nieuw sociaal verweer na W.O. II kwam de Jeugdbeschermingswet van 1965, die de auteur de exponent van het 'consensusmodel' noemt. Kenmerkend voor deze nieuwe jeugdbescherming was de nadrukkelijke gerichtheid op resocialisatie, een groeiend staatsinterventionisme, de bepaling van 'het kind in gevaar' als criterium voor interventie en een verbreding van de actieradius door de oprichting van jeugdbeschermingscomités, bevoegd voor buitengerechtelijke afhandelingen. In tegenstelling tot de Wet van 1912 waardoor het kind nog eerder als dader werd gezien, verscheen het kind in de Wet van 1965 eerder als slachtoffer van de omstandigheden. De auteur geeft vervolgens een overzicht van de kritieken op het beschermingsmodel zoals die vanaf het einde van de jaren zeventig opgang maakten. De kritieken kwamen vanuit juridische hoek en vanuit de voornamelijk kritische criminologie, meer bepaald vanuit de interactionistische en vanuit de radicale benadering. De kritieken werden ondersteund met empirische evidenties waaruit moest blijken dat het ganse jeugdbescher-

mingssysteem niet realiseerde wat het pretendeerde (“*nothing works*”). De kritieken leidden tot nieuwe concepten of modellen, namelijk het strafrechtsmodel en het bijstandsmodel. Het strafrechtsmodel is de resultante van de law-and-orderinvloed en van het zogenaamd nieuwe realisme dat selectief elementen uit het nochtans progressieve justice-model recupereerde. Het bijstandsmodel of de ‘derde weg’ die momenteel nog in volle ontwikkeling is gaat uit van een meer emancipatorische benadering, streeft naar meer proceswaarborgen en schept een kader met een grote differentiatie van vooral ambulante reactiewijzen. Het bijstandsmodel is een eerder realistische, optimistische benadering en stelt tegenover het defaultisme uit de jaren zeventig en tachtig: “*some things work*”.

Typisch voor de Belgische wetgeving en wetsvoorbereiding van de jaren negentig is het compromis tussen verschillende modellen. In de gerealiseerde teksten is sprake van proceswaarborgen, zijn er sporen van een repenaliseringstendens en wordt aan de diverse actoren uit de praktijk ruimte gelaten om te experimenteren met allerlei ‘alternatieven’. Kenmerkend voor deze alternatieven is dat ze gelijktijdig een pedagogisch (vorming tot verantwoordelijkheid), sanctionerend (leedtoevoegend) en herstellend (naar het slachtoffer, naar de gemeenschap) doel hebben. ELIAERTS bespreekt dat de weg naar het nieuw jeugd(sanc-tie)recht geplaveid is met onduidelijkheden en dubbelzinnigheden. De auteur laat bovendien zijn twijfel doorschemeren dat met het zogenaamd ‘herstelmodel’ een nieuwe richting in het jeugdbeschermingsrecht wordt ingeslagen. Hij ziet nog geen einde komen aan de modellenstrijd. Voor hem staat alleszins een groter respect voor de rechten van het kind, zoals gedefinieerd in internationale normen, voorop. Deze rechten zouden een tegengewicht kunnen vormen voor de beoordelingsruimte die de actoren in het jeugdbeschermingsrecht wellicht zullen behouden.

Niettegenstaande de meeste bijdragen afkomstig zijn van historici biedt het verzamelbundel boeiende materie voor menswetenschappers uit verschillende disciplines. Met wat interdisciplinaire ingesteldheid kan de lezer zelf een kruisbestuiving maken tussen rechtssociologische, historische, criminologische en cultureel-antropologische elementen. Dat veelal wordt voortgegaan op casuïstiek onderzoek (een stad of een regio) laat niet of in beperkte mate algemene uitspraken toe. Toch leidt dit tot een verdieping van de historische kennis over jongerencriminaliteit, deviantie en de reacties hierop. De vaak geformuleerde hypothesen zetten aan tot verder onderzoek. Het historisch veldonderzoek waarover veelvuldig wordt gerapporteerd, laat toe om bestaande opvattingen te verfijnen, te nuanceren of (deels) af te bouwen. Enkele malen wordt trouwens bewust afstand genomen van eenzijdige structuralistische verklaringen. De verschillende bijdragen leren ook heel wat over de beschikbaarheid van de bronnen en over hoe hiermee, ook al zijn er hiaten en duiken er heel wat hinderpalen op, op een vindingrijke manier kan worden omgegaan.

Stef CHRISTIAENSEN